

ու վսեմ արհեստին ճաշակն ունին, երբ լսեն Չուհանեանի կտորները զմայլանքի և յարգանքի խոր զգացում մը պիտի տածեն անմահ երգահանի շիրմին առջև:

Ինքը բոլոր անձամբ երգի արհեստին նուիրած էր իր անձը, որ բնական անճարով մ'ալ օժտուած ըլլալով՝ նոր տեսակ երաժշտութեան հիմնադիրը, վարպետ մեկնիչը ու ղեկավարը հանդիսացաւ: Ինքը արեւելեան ազգերու մեղեդիները ի մի ձուլելով՝ նոր դպրոցի մը ստեղծիչը եղաւ, և Վոսփորի բանաստեղծական երկընդին տակ երազուած ամէն ներդաշնակութիւնները իր քնարէն խոնկեցան:

Մանկութեան միջոց դպրոցը գրեթէ իրեն ոչ մի օգուտ չըրաւ. ինքը ստեղծող տաղանդ մը լալը ցուցուց պատանեկութենէն սկսեալ. միշտ քաղցրանուագ երգեր օրօրինելու զաղափարներով յափշտակուած՝ առանց դաշնակի վրայ նախապէս փորձերու՝ սրտին զգացածը, մտքին ծնունդը ուղղակի հօսքայի թղթին վրայ կը տողէր: Դեռ շատ Պօլսեբնակ ընտանիքներու ազգականներուն և աշակերտներուն մօտ իր ափ յափոյ գրածներն անտիպ կը պահուին:

Իր քաղցրահամբոյր բնաւորութեամբ արհեստակերներուն, իր խումբերուն անգամներուն յարկելի և սիրելի էր: Բնաւ դրամ դիզելու տենչանքէն չբռնուեցաւ, ճշմարիտ աւրիկոսի կենսք մը անցուց, մտնելէ աւելի՝ առատամեծն և ուղորմած գտնուելով ստակը կը պակսէր քսակէն: Երբութեան և հիւանդութեան միջոց քաշուելով Իզմիր՝ անմիջիթափ անցուց վերջին օրերը յետին աստիճանի չքաւորութեան մէջ, և եթէ Ա. Քէ. սէնեան աշակերտը փառաւոր յուղարկաւորութիւն կազմակերպելու առէն ջանք չթափէր, 1898ի Մեծ Վախճանեայր՝ գոհնիկ մարդու թաղուծի պիտի ունենար: Այն Չուհանեանը՝ որ մահուան անկողնէն իսկ երաժշտութիւնը կը ներբողէր՝ և ձեռաց մէջ վերջին հեղինակութեան կտորը բռնած՝ արտասուաց հովիտէն նուազենբու աշխարհը կ'անցնէր, և այլն, և այլն:

Հոս աւելցնենք որ Լիթ Պ. Ա. Քէ. սէնեան աշակերտը փառաւոր Խաղուս մը կատարելուն գովելի գաղափարը իրագործեց, Պ. Յ. Սիմանեան ալ իր անխնայ ֆիգերովն իւր Մեծ Վարպետին հողակոյտին վրայ կիսամարտի միախառնելու բարձրացուց 1907ի յուն ուսարիւն: Աւ Սիմանեանի Լիթուսի լրագրի մէջ (տե՛ս 1907, յունր. 20). Մայիսի 7-ը Տ. Չուհանեանի յիշատակին գեղեցիկ ներբողներ հրատարակեց:

Հ. ՆԵՐՍԵՍ Տ.

Ա Յ Լ Ե Ի Ա Յ Լ Ք

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ՛

Իմ մայրական երկնատուր և անուշիկ լեզու, երբ քու քաղցրիկ հնչումդ, քու երկնազդեցիկ բարբառդ և քու շնորհալի անունդ լսեմ, վերլիշումս անցեալին պրիսմակին մէջէն վրադ կ'արտացոլայ: Պատմութեան համայնացոյց պատկերին խորը քու փառքդ, քու թշուառութիւնդ, քու ելքդ ու վախճանդ միանգամայն կը նըշմարեմ:

Ո՛հ, ինչ անուշ է մայրենի լեզուին գաղտնիքը պարզել, անոր տաքուկ ծոցը նետուիլ և անոր կարմրորակ արիւնը ծծել ու սնանիլ: Մայրենի լեզուին սէրը և աւոր անշէջ հուրը բորբոքել Հայ մանկաւոյն սրտիկին մէջ:

Լեզուդ հայկական, դուն գաղտնիքն երու գաղտնիքը և լեզուններուն մէջ վսեմն ես: Դուն հողիին ու մտքին, զգացումին ու գաղափարին, քաղաքակրթութեան ու յառաջդիմութեան կամուրջն ես: Դուն անցեալին ու ներկային շաղկապը՝ ուսանողին կենանքն ու փափաքը՝ և օտարամուծին պատրանքն ես:

Ո՛վ օտարամուծներ, դուք, մայրենի քաղցրունակ լեզուն թողուվ, օտարին պաղ ծոցը կը նետուիք, կարծելով թէ հոն է կենանքը, հոն է սէրը, հոն է գորովը: Ո՛չ, Մայրենի ծոցէն դուրս ոչինչ կայ քաղցր, ոչինչ կայ կենտեանակ: Ո՛վ Հայ պատառնակներ դուք որ կ'ատէք այս հրաշալի լեզուն, քիտցէք, թէ ան ալ իմ մայրական գուլիգը չպիտի խնամէ զձեզ, չպիտի տայ ձեզի իր լիակաթ տոփները: Իւր փափկիկ փետուրներուն տակ չպիտի տաքցնէ զձեզ: Վայ այն մանկիկին որ կը զրկուի իր մօրը գիրկէն:

(Օտարամուծութիւն, օտարամուծութիւն,

1. Երուսաղէմի ժառանգաւորաց վարժարանի աշակերտ Ա. Համբարձեանի սոյն անգրանիկ տողերը Բագմաշիկի մէջ կը գտնուէին ի քաշաւորութիւն գրական տաղարկէն մէջ մտնելուն և յարատեւելու:

լուկ բառ մը չեա դուն, այլ բառին նշանակութենէն աւելի սոսկալի բան մը: Գուն կրակ մ'եա, ծախիչ, Հայ երդիրէն մէջ, բոց մ'եա, լափիչ, Հայը սիրողներուն սրտին մէջ: Ինչպէս գետակին մաքուր ու յստակ ջուրը, կ'երթայ կը լուծուի անհուն ուկէանին աղի ու լեզի ջուրերուն մէջ, նոյնպէս ալ օտարամտիւն սրտին մէջ կը խեղդուի մայրենի լեզուին քաղցրիկ սէրը: Քու սէրդ, որ անմահ վարդանի կարմրորակ արիւնով դրոշմուած է Աւարայրի բրնձներուն ու լեռնակներուն վերայ: Ինչպէս դուն դարբնու հոլովման ընթացքին մէջ անշիջելի մնացիր, նոյնպէս ալ ճշմարիտ հայուն, ճշմարիտ սըրտին մէջ անջնջելի պիտի մնա յաւիտեան, և քու քաղցրունակ բարբառդ, իր խնկոց, Հայրենիքի տնակն ու բնակը պիտի լեցնէ իւր հիասքանչ թոյրովն ու բոյրովը:

Ո՛վ քաղցրիկ լեզու, մանկիկը քեզմով կը բանայ իւր բերանը քեզմով ճանչնալու իւր մայրը, և ծերուկը քեզմով կ'աւանդէ իւր վերջին շունչը:

Յետագարձ ակնարկ մը քու մթին ու առասպելախառն անցեալիդ վրայ: Խոր մտածումներու վիհին մէջ կ'իյնամ, երեւակայութիւն անցեալը լոկ մթութիւն կ'երեւակայէ, զքեզ խաւարին հետ կը շփոթէ և հաւատալէն կը դադրիմ: Պահ մը յետոյ կը հիանամ ու կ'սքանչանամ քու Աւտուծային ծագումիդ վրայ: Պատմութիւնը քու անցեալդ մեր մտքին առջև կը պարզէ և ես պահ մը կանգ կ'առնեմ քու հսկայ կոթողիդ առջև: Հոն կը նշմարեմ բերանաբաց անդունդներ և ձիւնապատ լեռներ, բայց դուն անյողողող և հաստա տակամ աշխարհակալի մը պէս ընթացար և եկար կանգ առիք Մասիսին սարակնեւրուն և ձորակներուն կաթնորակ ձիւնեւրուն մէջ:

Հոն շինեցիր «մայրենի կտուրին տակ» քու բոյնը: Դարերու շղթաներու վրայէն անցար Եզնիկի մը, Շնորհալիի մը և Բազումաշի մը մեղքերով ու քսաներորդ դարու կայարանը հասար:

Ողջո՛ն ու մայրենի լեզու, դուն որ

Հայաստանի հորիզոնին վրայ փայլող շողշողուն արեգակն ես, քու կենսատու ճառագայթէդ կայծ մը արծարծէ թող ամէն հայու սրտիկին մէջ և Այրարատին շինակներ քու տաքուկ ու փափուկ ճառագայթէդ շի զրկուի: Երբ դարձ 'ծնունդդ, Տրդ դարձ 'տապաւնդ և 19րդ դարը քու Յորտրիանդ եղաւ, իսկ 20րդ դարն ալ քու Համբարձումդ թո՛ղ ըլլայ:

ԿԱՐԱՊԵՏ Բ. ՀԱՄԵՆԻԱՆ

Երուսաղեմ

ԿՐԾՆՔ, ՀԱՅՐԵՆԻՔ, ԱԶԳՈՒԹԻՒՆ

Երեք նուիրական կոչումներ են՝ որոնք սրելի պէտք են ըլլալ ամէն պարկեշտ հայերու: Մեր «Բազմավէպի» գուռագեղ ճակատը կը պարզէ մի և նոյն գաղափար՝ Գիտաբխն բառին յաւելումովը: Մեծին Մխիթարայ նշանադրոյն եղած է ան, և մեզի աւանդած դրօշակը այդ գոյներն ունի: Անով մտած գործունէութեան ասպարէզին մէջ՝ Միաբանութիւնս երկու դարէ ի վեր կը գործէ անխնջարար՝ թէ և ստէպ անգիտակից անձնաւորութիւններու զրիչներէն և լեզուներէն յարձակումներ կրած, զրպարտուած ու նախատուած է շատ անիրաւ տեղ: Այժմ տուգիւ յաղթականի գոհունակութիւնը կ'ունենանք, հիշք մեր վաղեմի ծրագրին քացայտութիւնները կարդալով պաշտօնական կոնգակի մը մէջ՝ որ Գերբըջանիկ Պ. Պ. ԺԲ Սապպաղեան կաթողիկոսը ներկայ տարուանս սկիզբը հրատարակած է: Ահա՛ կ'արտաւայենք էլ 7էն 9 գտնուած նորին Ս. (Ժուլ) Թեան ծափահարելի յայտարարութիւնը:

«Հարկ կը համարիմք յիշեցնել Ձեր հայրենասիրական պարտականութիւնները. հայրենասիրութիւնն առաքինութիւն է. ուստի թէ և իբրեւ Օսմանեան քաղաքացի՝ հանրութեան գործերու և շահերու մէջ պէտք չէ խտրութիւն դնել ծագումներու, սերունդներու և քաղաքներու, սակայն մասնաւոր կերպով պէտք է սիրել հայրեն»